

De Literatuur van de Romeinen

Literatuur van de Oudheid, deel 2

Leerwerk!

1/ handboek: D. Knecht, *De Literatuur van de Romeinen* (2010). In vijf hoofdstukken, een chronologisch panorama van de literatuur

2/ lespresentaties: focus op specifieke genres & auteurs, uitdieping, 'groter' verhaal

Leeswerk!

1/ collegelectuur (leesopdracht vóór elke les):

- een hoofdstuk uit D. Knecht, *De Literatuur van de Romeinen* (2010)
- een aantal literaire teksten, beschikbaar op *Ufora*

2/ leeslijst (grotere gehelen, op eigen ritme, maar verbonden met stof specifieke colleges, beschikbaar op *Ufora*)

De Literatuur van de Romeinen

proloog

een idee

Waarom de literatuur van de Romeinen?

een stad

dé stad

de hoofdstad van de wereld

Wie zijn de Romeinen?

- **literatuur** is verbonden met **Rome's groeiende macht**
- de auteurs ontwikkelen het idee van **de stedelijke ruimte** als de **ultieme** menselijke **verwezenlijking**
- **stad** vs. het **rurale**
- **centrum** van een **imperium**:
 - ✓ multicultureel & **hybride**
 - ✓ kruis- en snijpunt (**„kosmopolitisch”**)
 - ✓ **interpretatio romana**: uitbreiden van de culturele horizon

Wat is Rome?

een idee

“De belangrijkste erfenis van de **Latijnse literatuur van de Romeinen** is het **cultureel fantasma** dat de **menselijke creativiteit** in staat is om zeer uiteenlopend materiaal te transformeren en tot iets nieuws te **integreren** dat van blijvende kracht en betekenis is, **zonder** de beklemmende angst de **eigen identiteit in dit proces te verliezen**”.

“Dit wijst op een opvallende **flexibiliteit in het denken**, gekenmerkt door voortdurende **reproductie** en **toevoeging** van ideeën en tradities, wat tot een enorme **creatieve productie** heeft geleid die duurt tot vandaag”.

“In Rome waren de omstandigheden bijzonder gunstig voor een erg specifieke uitwerking van het literaire-hermeneutische gedachtengoed en voor de flexibele ontwikkeling van ideeën, waarbij **overlevering en reproductie** verschijnen in de gedaante van **één enorme productie** van fantasieën en ideeën”.

fundament van de Europese literaire traditie

“Over de **stichting** van Rome bestaan **twee mythes**. De ene wil dat Rome gesticht werd door **uitgeweken Trojanen**. De andere zegt dat de Romeinen **afstammelingen** zijn van **Romulus en Remus**. Wat het er niet gemakkelijker op maakte aangezien de ene de andere vermoordde. **Broedermoord** is dus **essentieel** voor een **goed begrip van Rome** en zonder burgeroorlog zou Rome er nooit gekomen zijn. Een ander belangrijk element is dat Romulus al gauw beseftte dat hij wel de eerste koning van Rome was, maar dat hij geen onderdanen had. Dus nodigde hij iedereen uit **naar Rome te komen** en **Romein te worden**. Het gevolg was dat Rome zichzelf zag als een **gemeenschap van migranten**. Het antwoord op hun **identiteitsvraag** was **naar buiten** gericht. De Grieken zagen dat helemaal anders”.

Twee vaderlanden

” Dit is het werkelijke vaderland van mij en mijn broer; hier zijn we immers ontsproten aan een eeuwenoude stam, **hier** wortelen onze rituelen, **hier** ligt onze oorsprong, **hier** zie je overal de sporen van onze voorouders.

Twée vaderlanden

” Hebben jullie dan soms twee vaderlanden? Of is één vaderland dan gemeenschappelijk? Je gaat toch niet zeggen dat niet Rome het vaderland is van de beroemde Cato maar wel Tusculum?!

Twée vaderlanden

” Wel, verdraaid, ja: ik meen dat hij en alle andere mensen uit de provincie **twée vaderlanden hebben, één van nature, een andere door het burgerrecht (...)** en dus, omdat hij **afkomstig** was uit Tusculum, maar door **burgerrecht** Romein, had hij één **plaatsgebonden vaderland** , en één **juridisch vaderland**.

Twee vaderlanden

één van nature
vaderland afkomst
plaats
ontsproten aan een eeuwenoude stam

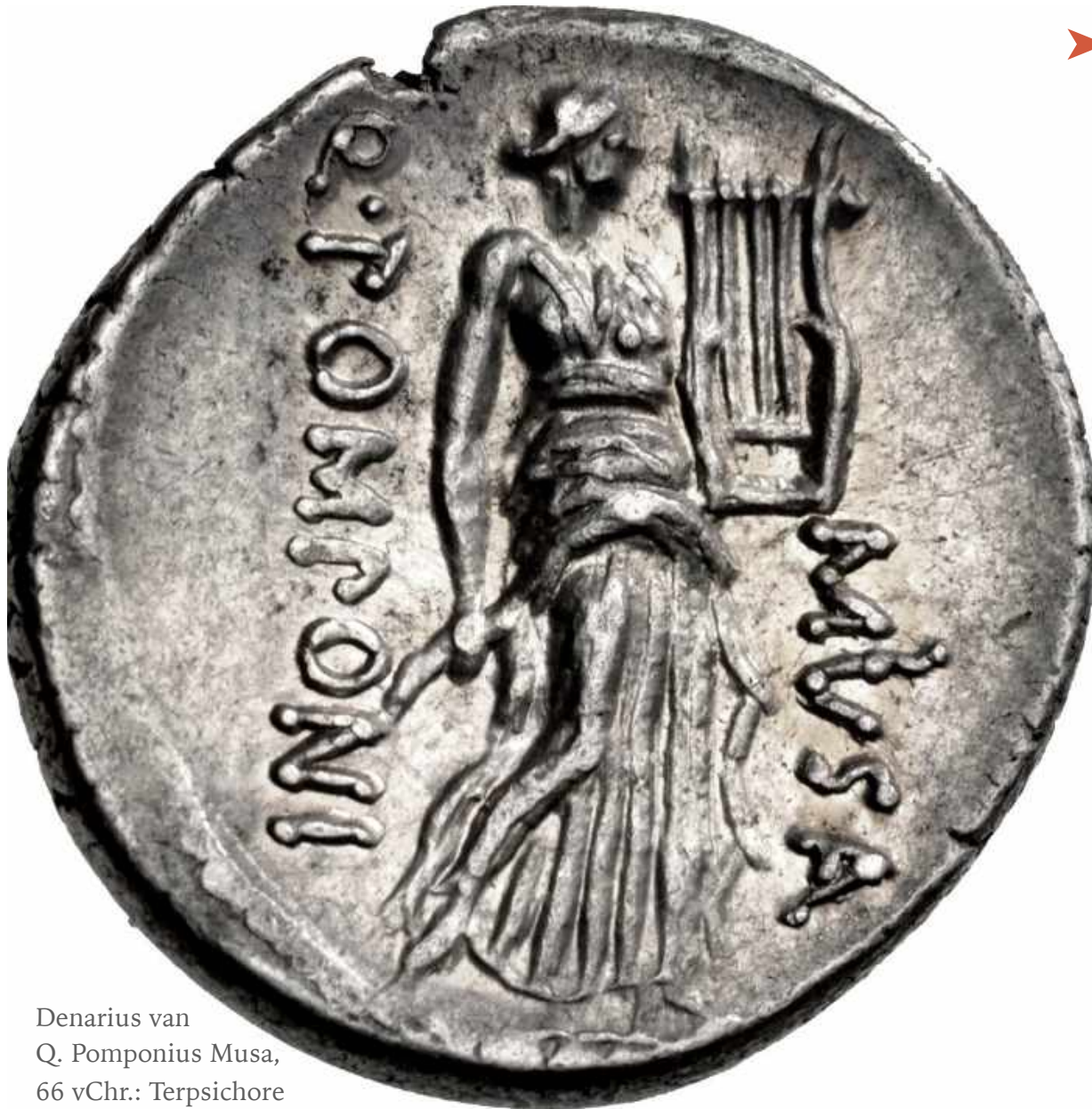
→ **ORIGO**
ankerpunt in het imperium

CIVITAS

→ *sociaal, politiek, juridisch*

één door burgerrecht
gemeenschappelijk
juridisch vaderland

ORIGO & ROMA

Denarius van
Q. Pomponius Musa,
66 vChr.: Terpsichore

- In Rome komt alles (en iedereen) van elders:
 - ✓ *augures* uit Frygië
 - ✓ *haruspices* uit Etrurië
 - ✓ ABC van Euander
 - ✓ *manipulus* (*hastati*, *principes*, *triarii*) van bij de Samnieten
 - ✓ oorlogsmarine (met *quinqueremes*) van bij de Carthagers & Syracusers
 - ✓ *de muzen uit Hellas*

ORIGO & ROMA

Denarius van
Q. Pomponius Musa,
66 vChr.: Erato

- In Rome komt alles (en iedereen) van elders
- 'originaliteit' = 'het hebben van een *origo*' = het besef van '*tallose sporen van de voorouders*'
- nooit een absoluut begin van een onveranderlijk geheel, altijd een proces met temporele diepte
- **wanneer 'begint' een literatuur?**

EEN PAAR FACTOREN

.....

- ‘herinneringscultuur’ : *memoria*
- ingebed in **politieke zelfdefinitie**
- al vroeg proces van **hercoderen** van Griekse (e.a.) elementen **binnen de eigen context**
 - ✓ *vertere/vortere*: ‘draaien en keren’
 - ✓ **creatief herformuleren**
 - ✓ **aanpassen** literaire strategie aan nieuwe taal, doelstellingen en publiek, **nieuwe culturele context**
 - ✓ hierdoor nadruk op de **eigen positie** als creatieve **motor** van de literaire ontwikkeling
- *mythos* / **mythe** is bepalend voor dit proces: genereert ‘**hybridisatie**’ van cultureel materiaal, steeds **andere varianten** (‘productiemodel’ voor typische plot-structuren)

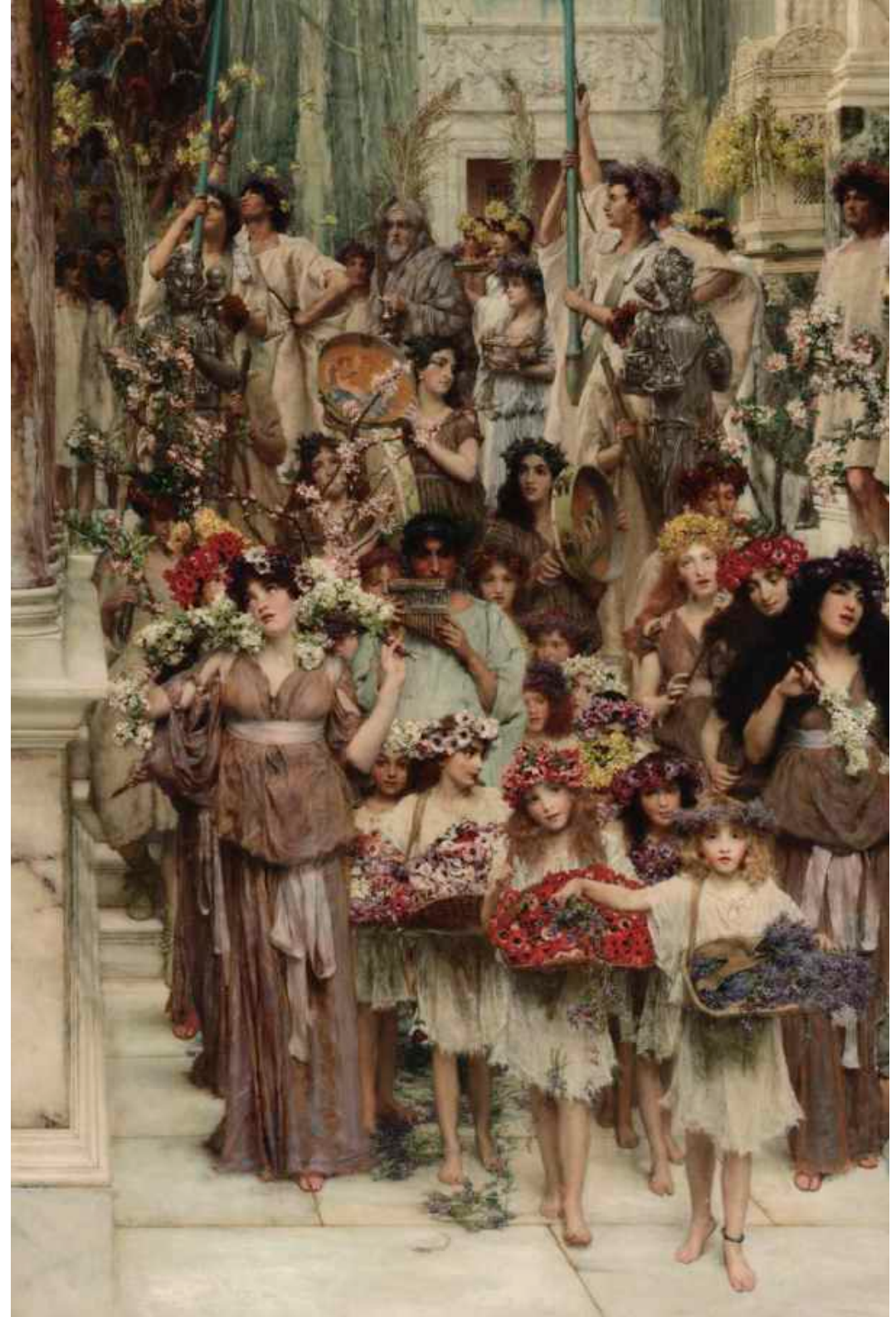
Micha Ullman, *Denkmal zur Erinnerung an die Bücherverbrennung*, Bebelplatz, Berlijn 1994/5

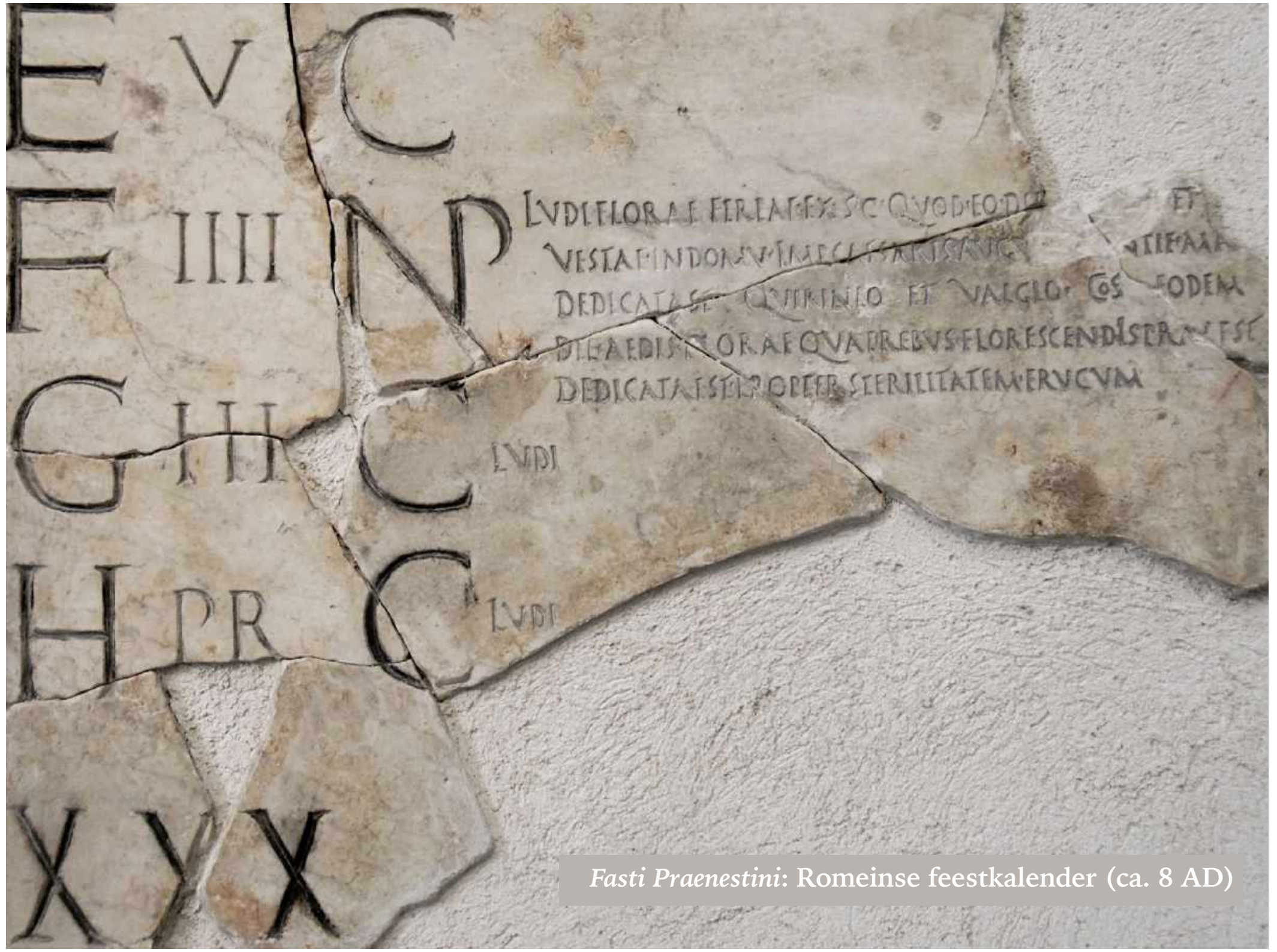

L. Alma Tadema, *Spring*, 1894

FLORA : EEN ROMEINSE MYTHE

.....
verteld door Ovidius in 'Feestdagen' (Fasti)

IN DIT LORAE FERIAE EX SC QVOD EODI
VESTA PINDORAE VIMECLESARIAT
DEDICATA SE QVIRINIO ET VALGIO COS EODI
DIE AEDIS LORAE QVADREBUS FLORESCENDI STRA
DEDICATA SE PROPTER STERILITATEM ERVCVM

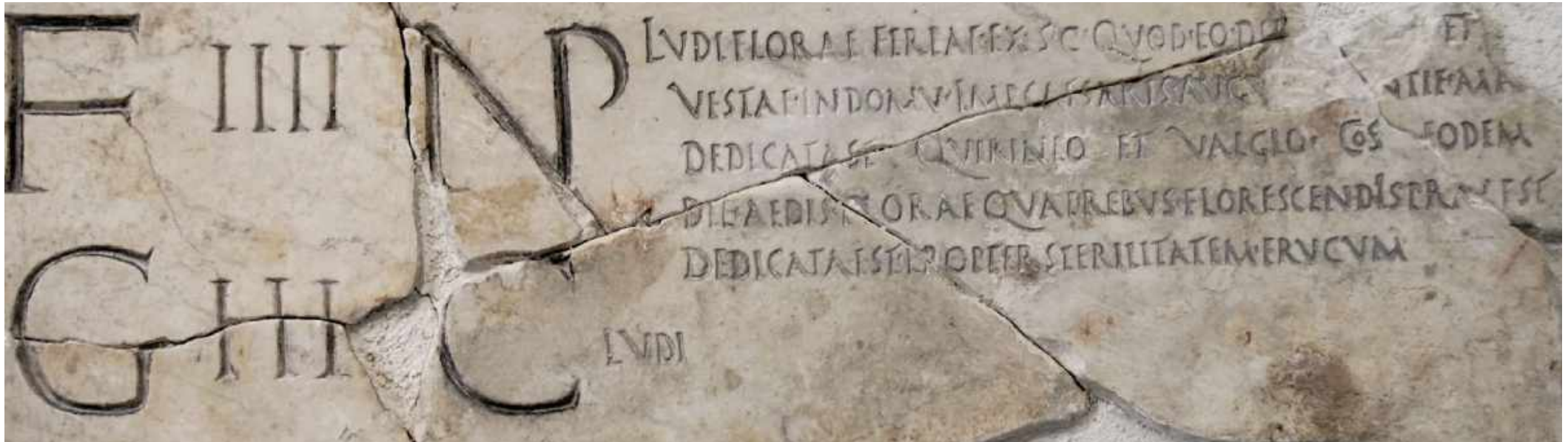
IN DI

IN DI

Fasti Praenestini: Romeinse feestkalender (ca. 8 AD)

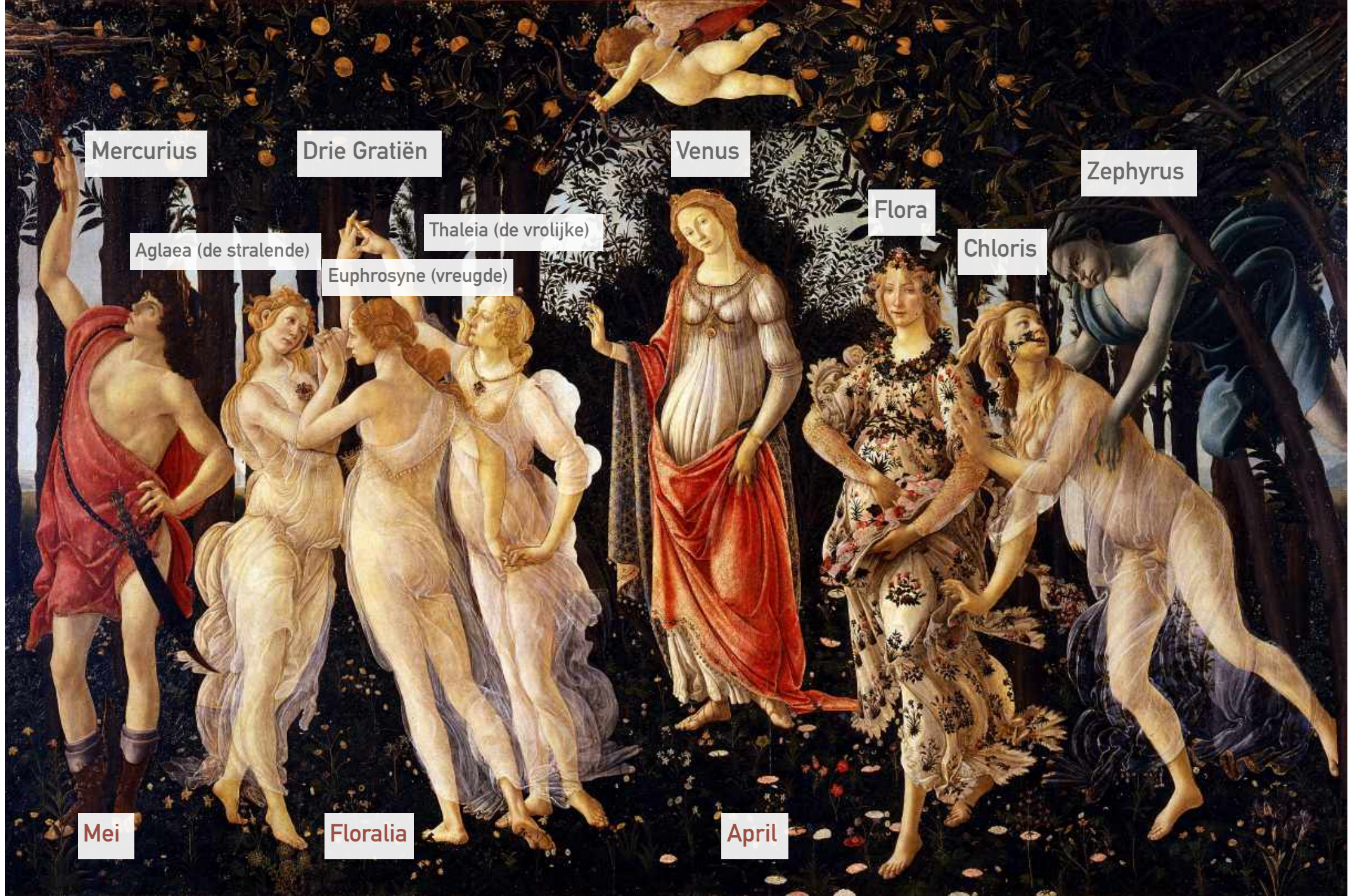
FLORA : EEN ROMEINSE MYTHE

.....

de vierde dag voor de kalenden van mei (28 april), geen zoenoffers toegestaan.

Spelen voor Flora, een feestdag bij senaatsbesluit, **omdat op deze dag** ... en voor Vesta in het huis van Keizer Caesar Augustus ... Opperpriester ingesteld door Quirinius en Valgius, de consuls. Op deze dag is **de tempel van Flora**, die verantwoordelijk is voor de bloei, **ingewijd wegens het uitblijven van de bloei**.

Sandro Botticelli, *Primavera*, 1482

FLORA : EEN ROMEINSE MYTHE

.....

- ‘herinneringscultuur’ : de verhalen geven vorm aan het historische geheugen van het Romeinse volk (gevat in ‘religieuze kalender’)
- hercoderen van Griekse (e.a.) elementen binnen de eigen context
 - ✓ *vertere/vortere*: naamsverschuiving = ironische toe-eigening
 - ✓ aanpassen aan nieuwe culturele context: mythe in speelse relatie tot de oorsprong van Rome (Mars’ geboorte)
 - ✓ hierdoor nadruk op de eigen positie als creatieve motor van de literaire ontwikkeling
- mythe genereert ‘hybridisatie’ en biedt een ,productiemodel’: van ,Griekse mythologie’ naar ,Romeinse geschiedenis’

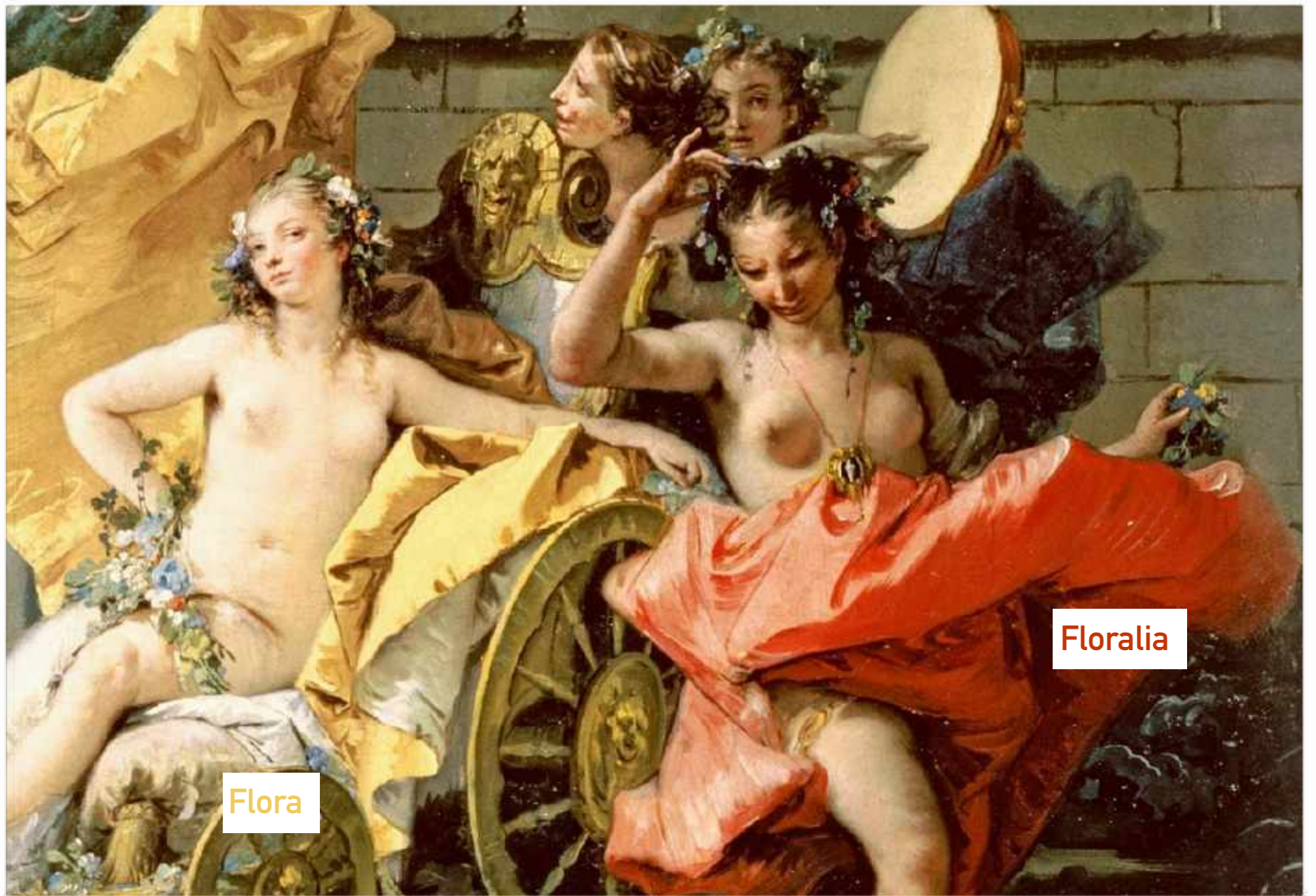

Giovanni Battista Tiepolo, *De Triomf van Flora*, 1743

Postumius

Flora

Floralia

Laenas

FLORA : EEN ROMEINSE MYTHE

.....

- 'herinneringscultuur' : de verhalen geven vorm aan het historische geheugen van het Romeinse volk (gevat in 'religieuze kalender')
- hercoderen van Griekse (e.a.) elementen binnen de eigen context
- mythe genereert 'hybridisatie' en biedt een ,productiemodel': van ,Griekse mythologie' naar ,Romeinse geschiedenis'
 - ✓concreet: de hongersnood van 238 en de dreigende hongersnood van 173
 - ✓symbolisch: hoe de republiek groeide uit het conflict van private belangen en collectief belang
 - ✓twee polen van de maatschappij: gewone volk (*plebs*) vs. adel (senatoren/patriciërs/ *patres*)
 - ✓Latijnse literatuur (en ,hogere' cultuur) willen ,vulgaire' componenten uitwissen (vrijpostigheid, ongeremdheid, uitbundigheid, losse omgang met ,obsценiteiten'): Vesta vs. Flora

Literatuur van de Romeinen

- + herinneringscultuur
- + creatieve reproductie, interpretatie & integratie
- + sociale inbedding
- + mythe centrale rol

Rome als idee

- + stad
- + machtscentrum
- + hybridisering

De Literatuur van de Romeinen

literatuur vóór de literatuur

Werkelijk waar?

- *Graecia capta ferum victorem cepit et artes /intulit agresti Latio* (Het veroverde Griekenland veroverde zijn ruwe overwinnaar en bracht de kunsten binnen in het boerse Latium)— Horatius
- **Grieken = authentiek**
- **Romeinen = praktisch**
- **een 19de eeuwse idee**

Werkelijk waar

- Rome kende een grote **culturele bloei** in **6de en 5de eeuw vChr.**
- was deel van **mediterrane culturele ruimte**

Werkelijk waar

Calchas-spiegel, Vulci
ca. 480 vC

Werkelijk waar

Eruskische zwartfigurige vaas, Vulci
ca. 480 vC

Attische roodfigurige schaal, Vulci
ca. 480 vC

Werkelijk waar

De voor-literaire periode (8ste eeuw vChr - 4de eeuw vChr)

Koninkrijk: ca. 750 - 500

- archeologische vondsten: **contacten met Oosterse culturen**
 - **Etruskische** invloeden
 - welvarende stadstaat in **Griekse periferie**
 - géén literatuur, alleszins wel **mythen**

Vroege republiek: ca. 500 - 300

- **beperkte** territoriale **expansie**, **aristocratisch regime**
 - geringe contacten met Oosterse culturen
 - Rome = wat **verarmd stadstaatje**
 - géén literatuur; wetteksten en inschriften

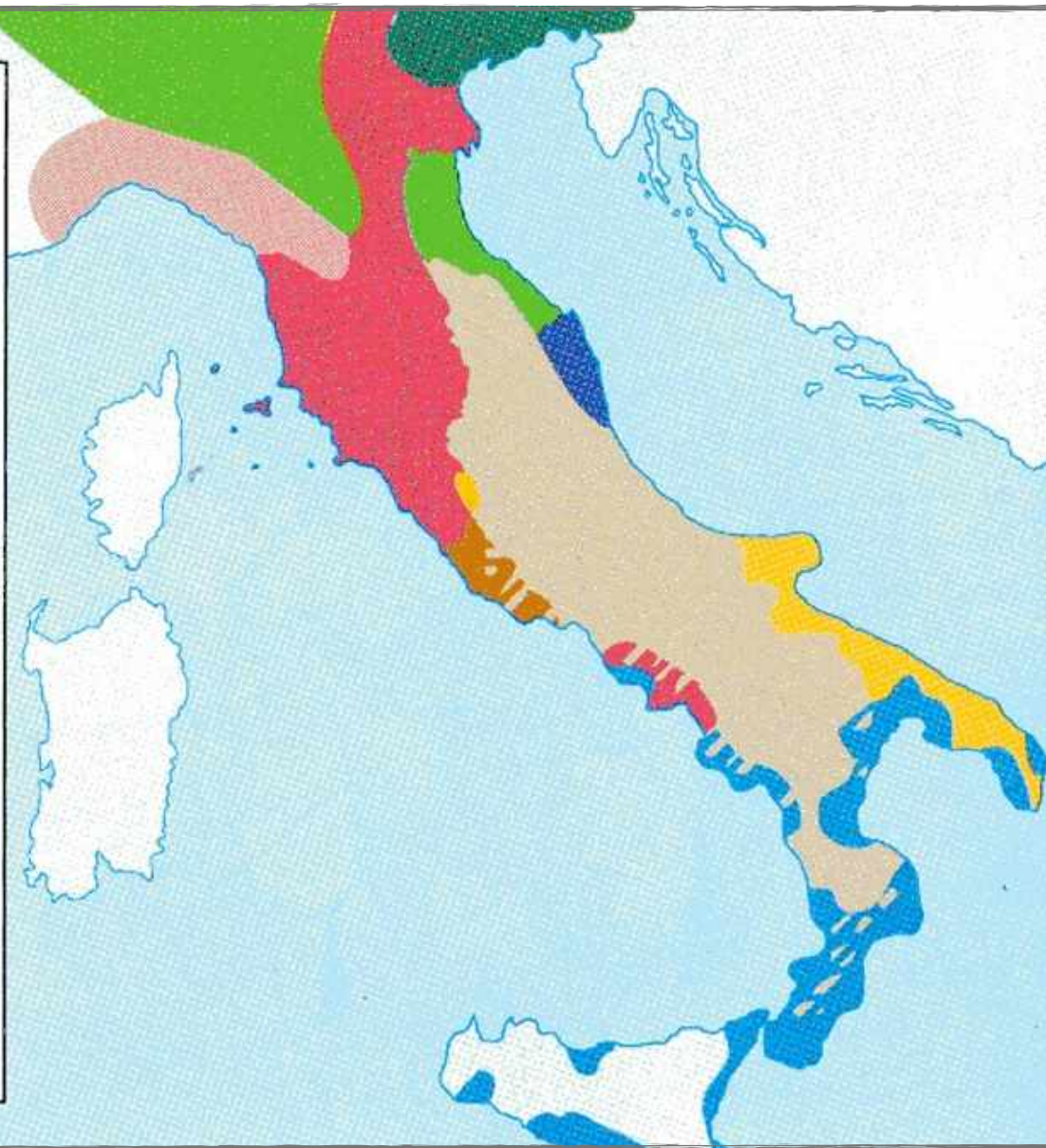

Kaart 1: *Etruskische expansie 750-500 vC*

De talen in Italië,

5de eeuw aCn

	Oost Italiaans
	Faliscisch
	Latijn
	Oско-Umbrisch
	Venetisch
Andere Indo-europese talen	
	Keltisch
	Grieks
	Messapisch
Onbepaald	
	Etruskisch
	Ligurisch

Kaart 2: *Talenmozaïek ca. 500 vC*

Kaart 3: Romeinse expansie 500-220 vC

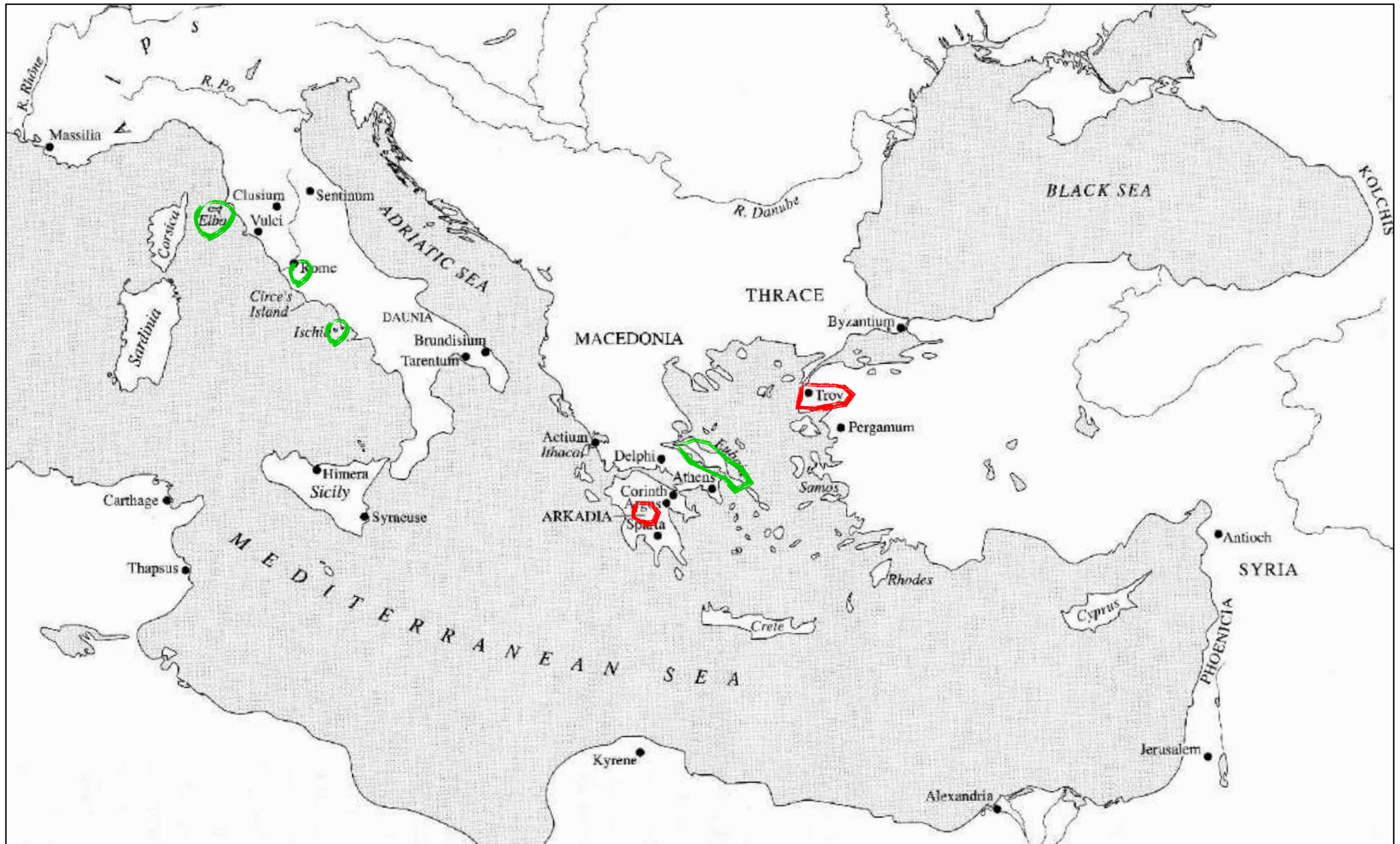
Harpij/Sirene, Gabii
ca. 490 vC

- **Rome** was deel van **mediterrane culturele ruimte: transfer & interactie**
- kende zeer waarschijnlijk een lange **traditie van mondelinge vertelkunst**
- met een eigen **arsenaal** aan **mythische verhalen**
- en een reeks '**historische**' verhalen

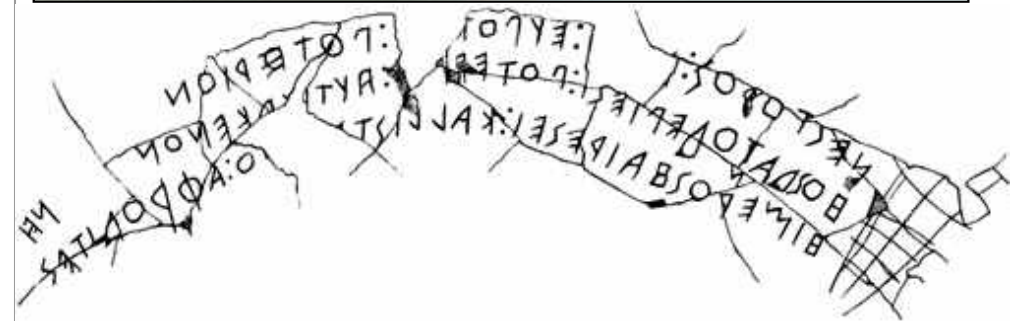
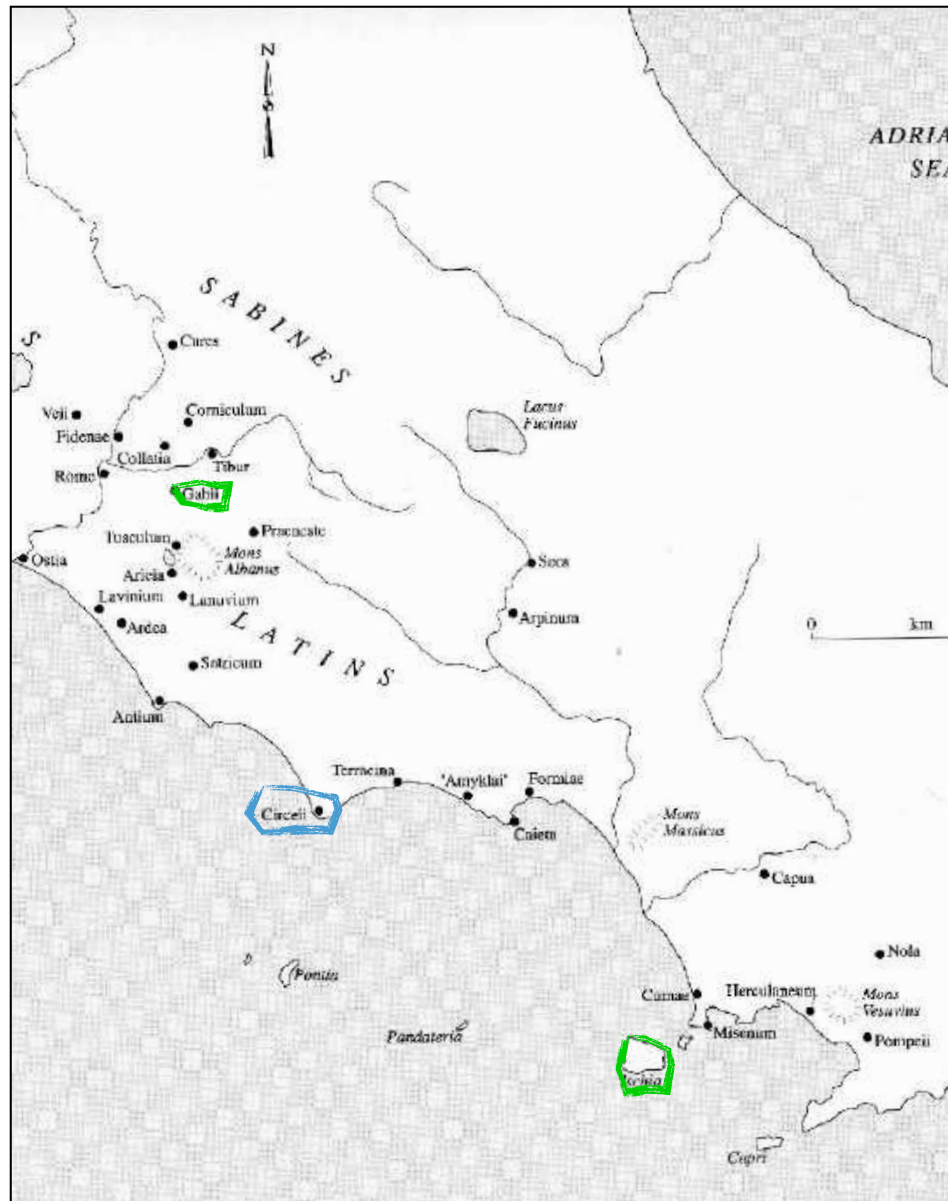

Literatuur vóór
de literatuur

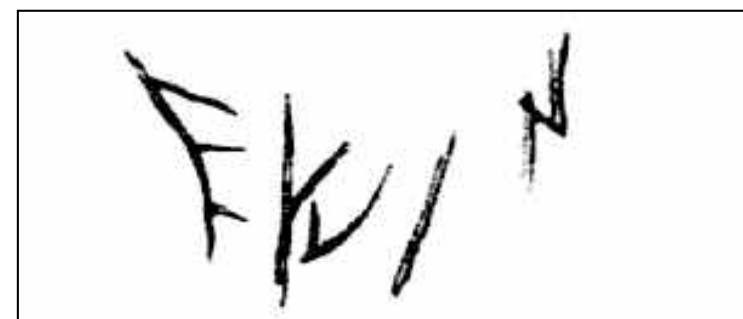
Mythische verhalen in Italië

Kaart 4: Middellandse Zee

Nestor's Beker, Ischia, ca. 740 vChr

Oudst bewaarde Griekse inscriptie (?), Gabii (ca. 825 vChr., Cultura Laziale IIb)

Kaart 5: Centraal Italië

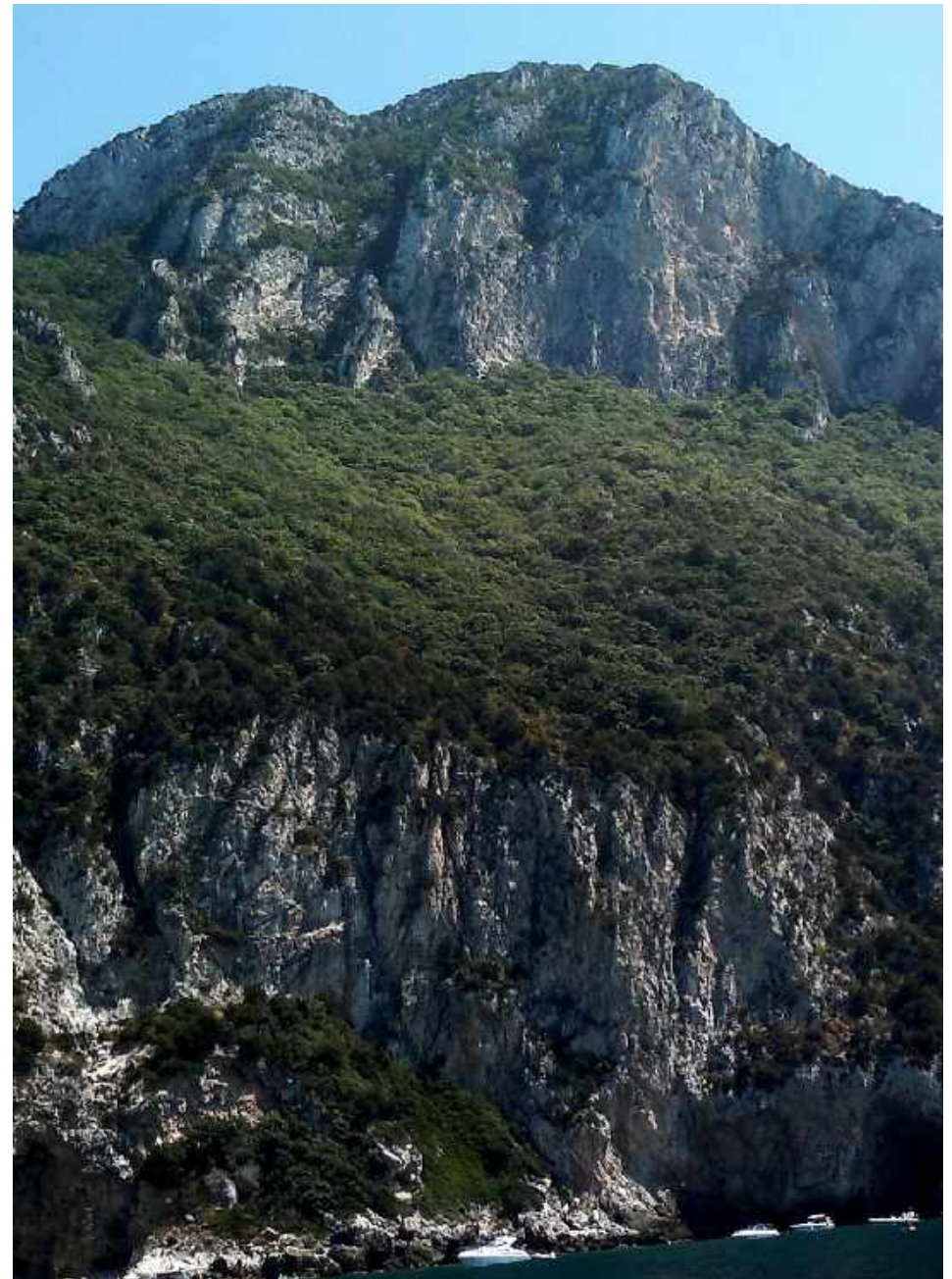
Mythische verhalen in Italië

1. ODYSSEUS

- wereld van de *Odysee*: geen duidelijke geografische verankering
- eiland van **Circe**: “bij de dansende paarden van de vroege Ochtend”
- Hesiodus (*Theogonie*, 1011-1016):

En Circe, de dochter van Helios zoon van Hyperion, verliefd op Odysseus, die zoveel te lijden heeft, baarde Agrios en Latinos, mannen zonder blaam en sterk ook, [en ze baarde ook Telegonos, zo wilde Aphrodite het,] die ver, ver weg in de baaien van de heilige eilanden de heersers waren over alle befaamde Tyrheners.

- eiland van **Circe** = **Kirkaion** (**Circeum**, nu Monte Circeo)

Monte Circeo

Mythische verhalen in Italië

1. ODYSSEUS

- wereld van de *Odyssee*: geen duidelijke geografische verankering
- eiland van **Circe**: “bij de dansende paarden van de vroege Ochtend”
- Hesiodus (*Theogonie*, 1011-1016):

En Circe, de dochter van Helios zoon van Hyperion, verliefd op Odysseus, die zoveel te lijden heeft, baarde Agrios en Latinos, mannen zonder blaam en sterk ook, [en ze baarde ook Telegonos, zo wilde Aphrodite het,] die ver, ver weg in de baaien van de heilige eilanden de heersers waren over alle befaamde Tyrheners.

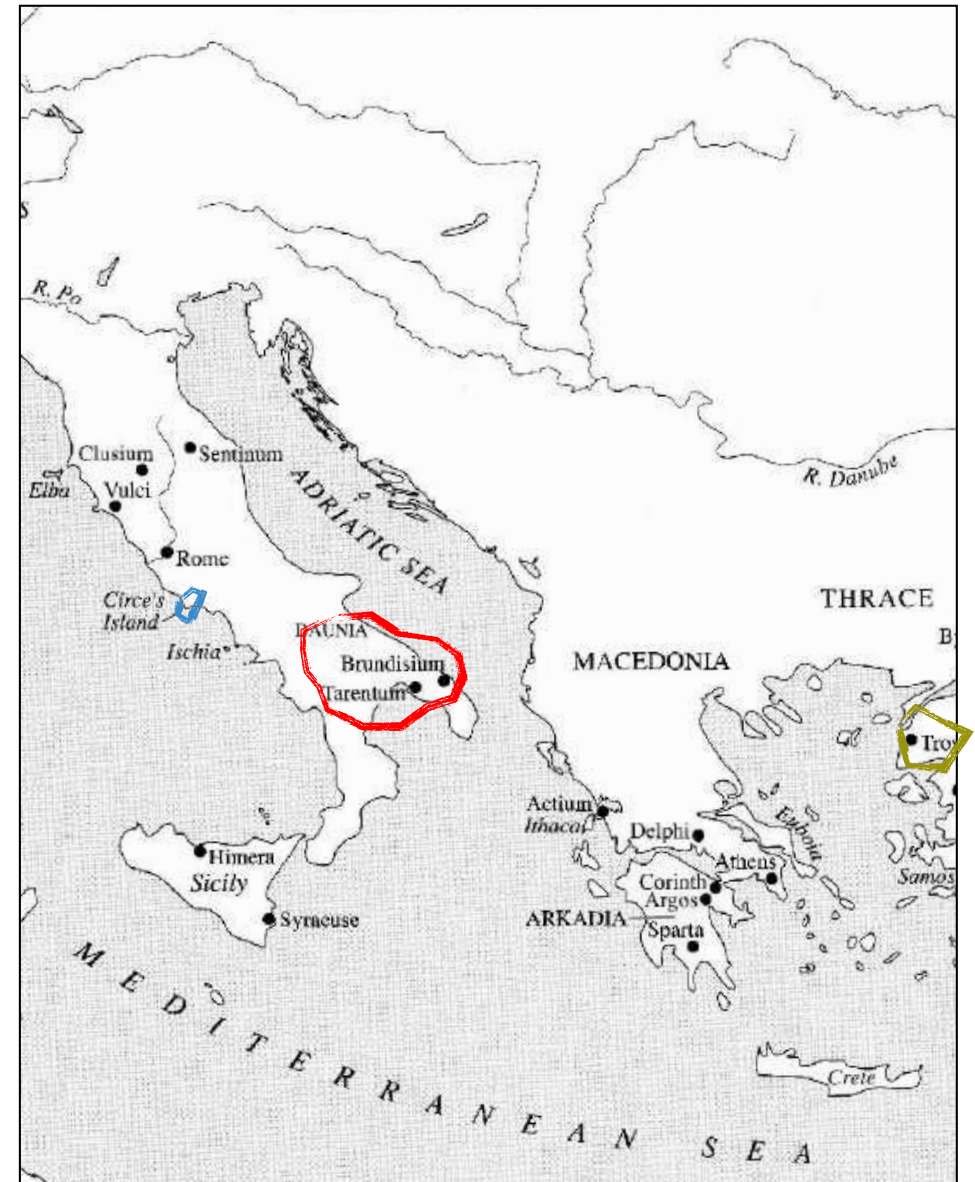
- eiland van **Circe** = **Kirkaion** (**Circeum**, nu Monte Circeo)
- mondelinge verhalentraditie: **Odysseus** = **Uthuse** (Etrurië) = **Ulyxes** (Latium; < Olytheus/Olysseus)

Mythische verhalen in Italië

1. ODYSSEUS

2. DIOMEDES

- verbonden met de oostkust van Italië
- vele verhalen langs Adriatische kust & in Apulië
- beland in Daunia, na vlucht uit Argos
- soms: gedood door **Daunus**
- soms: gehuwd met dochter Daunus
- ook verband met Latium: **Ardea & Turnus**
- belangrijk aandeel in roof van het **Palladium** (samen met Odysseus)—bewaard in de tempel van **Vesta** (rol voor Nautes of Aeneas)

Mythische verhalen in Italië

1. ODYSSEUS

2. DIOMEDES

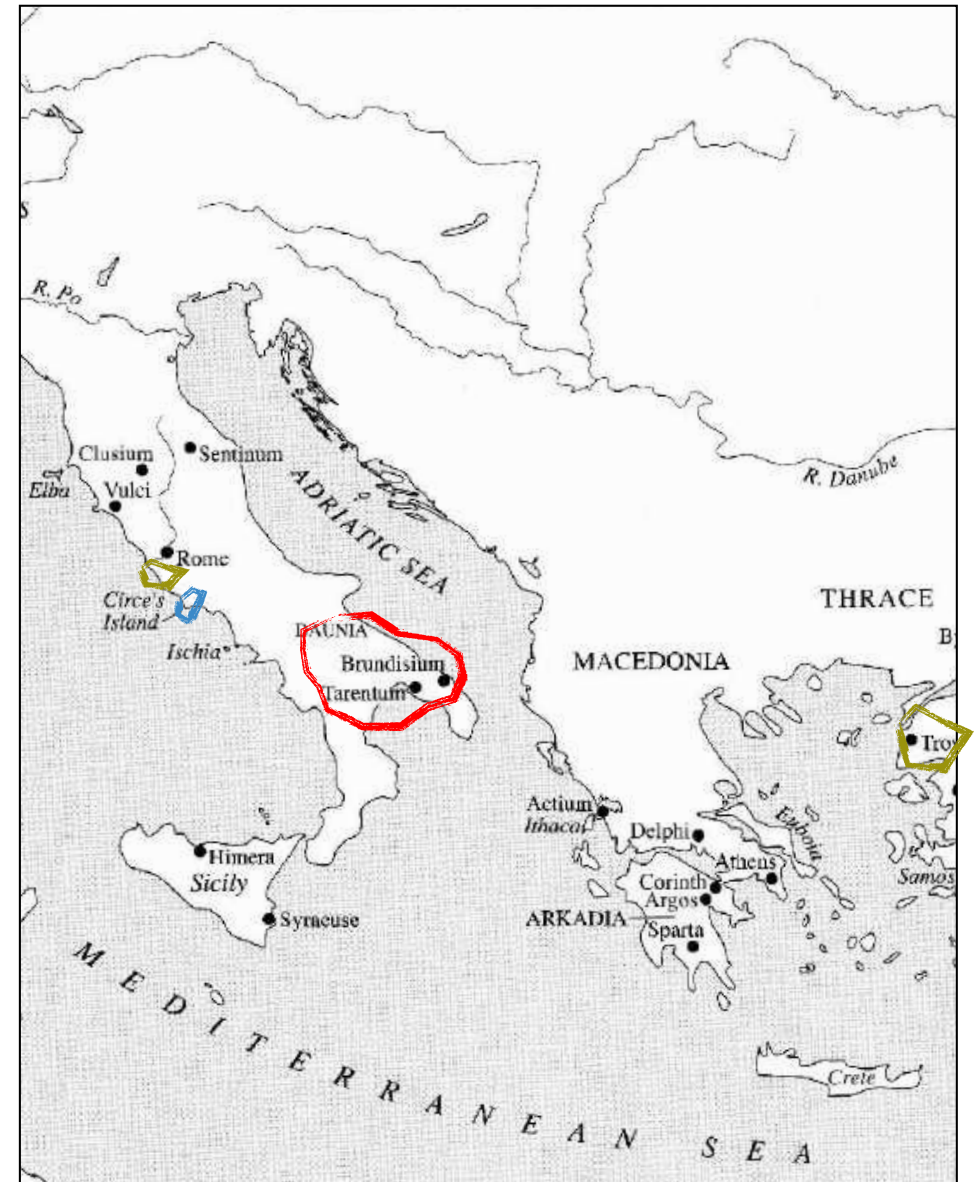
3. AENEAS

- komst van **Trojanen** naar Italië o.l.v. **Aeneas** mogelijk reeds bij Stesichoros (ca. 580 vChr.)
- Hellanikos (5de eeuw vChr.) Aeneas kwam uit het land van de Molossiërs (Epirus) naar Italië
- belangrijke adellijke families voeren afkomst terug op Trojanen:
 - ✓ Geganii (< Gyas), Sergii (< Sergestus), Cloelii (< Clonius): 4de eeuw
 - ✓ Nautii (< Nautes): 3de eeuw
 - ✓ Julii (< Aeneas & Iulus/Ascanius): 1ste eeuw
- **Trojaanse** oorsprong: **zelfdefinitie** t.a.v. Griekse toe-eigening

Mythische verhalen in Italië

1. ODYSSEUS (ca. 700: Hesiodos)
2. DIOMEDES (ca. 630: Mimnermos)
3. AENEAS (ca. 580: Stesichoros)

Mythische verhalen in Italië

1. ODYSSEUS (ca. 700: Hesiodos)

2. DIOMEDES (ca. 630: Mimnermos)

3. AENEAS (ca. 580: Stesichoros)

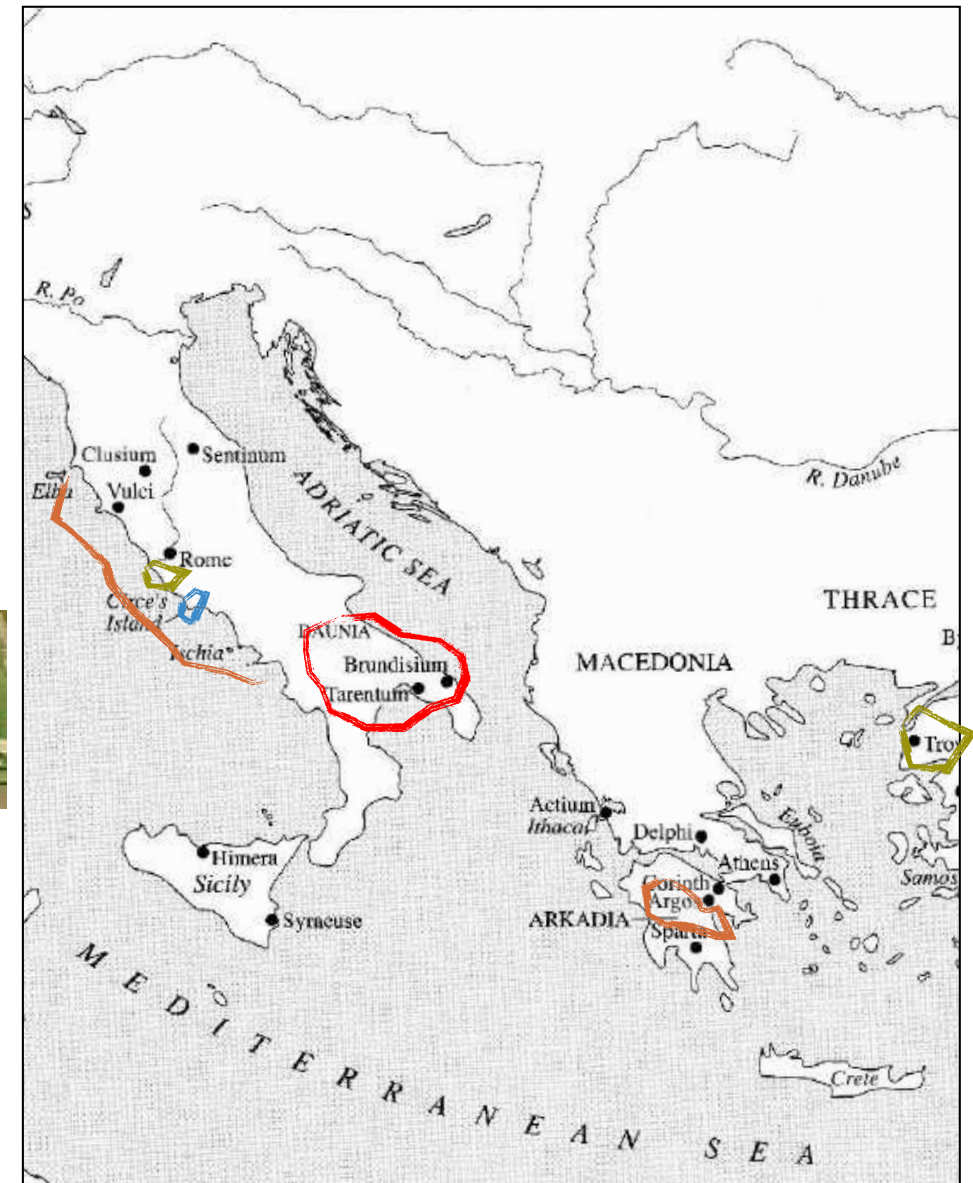
4. ARGONAUTEN

- roof van het Gulden Vlies in Colchis (Georgië)
- verkozen de langste weg naar huis
- vele verhalen met Argonauten verbonden, van **Elba tot Napels**
- belangrijkste figuren = **Dioscuren** ('Zeus-boys')
 - ✓ **Castor & Pollux** (Kastor & Polydeukes)
 - ✓ zonen van Leda en Zeus (als zwaan) en Tyndareus (koning van Sparta)—broers van Helena, dus
 - ✓ versloegen Amykos, een brute koning, in een bokswedstrijd
- cultuurbrengers

Mythische verhalen in Italië

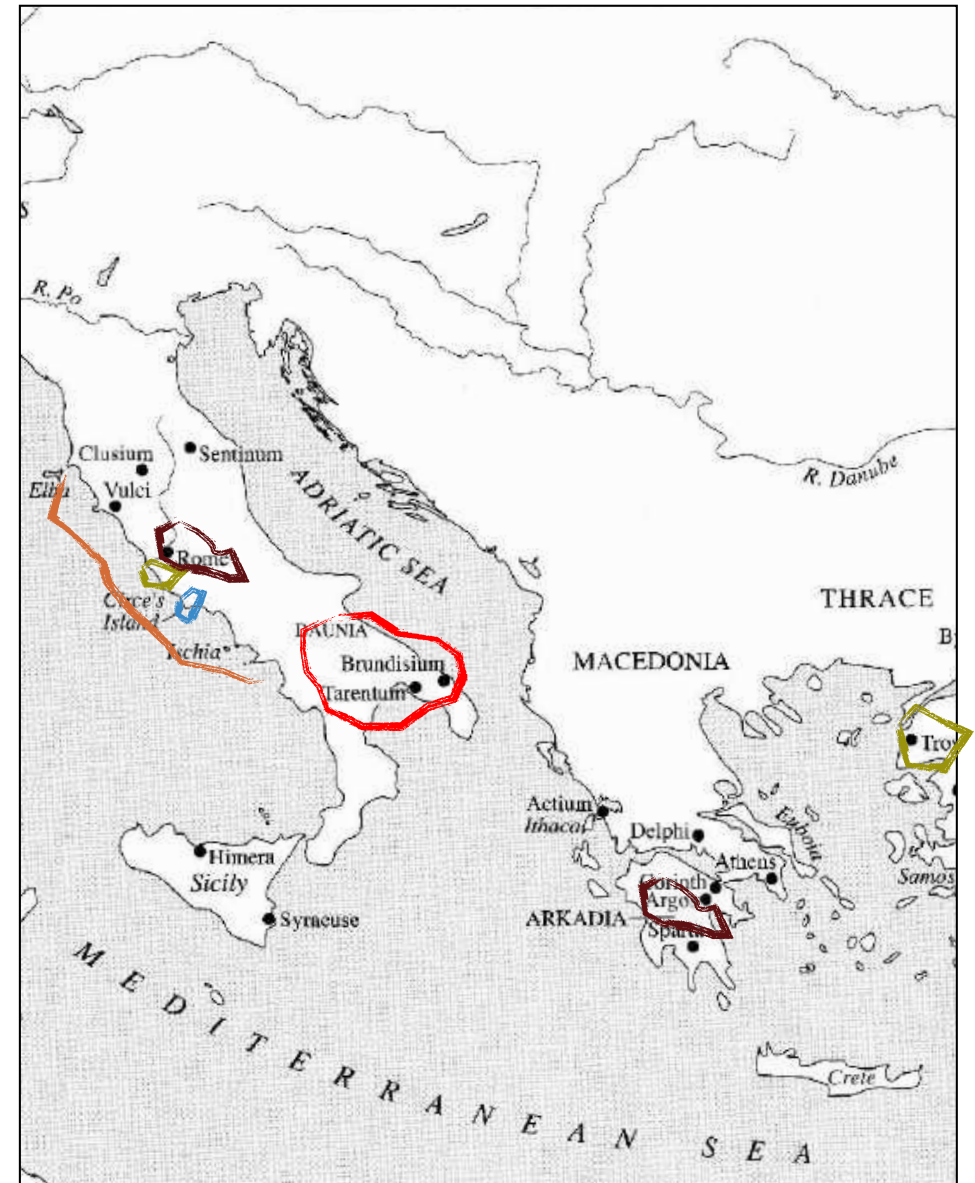
1. ODYSSEUS (ca. 700: Hesiodos)
2. DIOMEDES (ca. 630: Mimnermos)
3. AENEAS (ca. 580: Stesichoros)
4. ARGONAUTEN (inscriptie 6de eeuw cChr.)
 - in **Lavinium**: inscriptie 6de eeuw cChr., eerste latinisatie
 - vroege 5de eeuw: eerste tempel in Rome
 - **Spartaans** element in de **Sabijnse cultuur**

Mythische verhalen in Italië

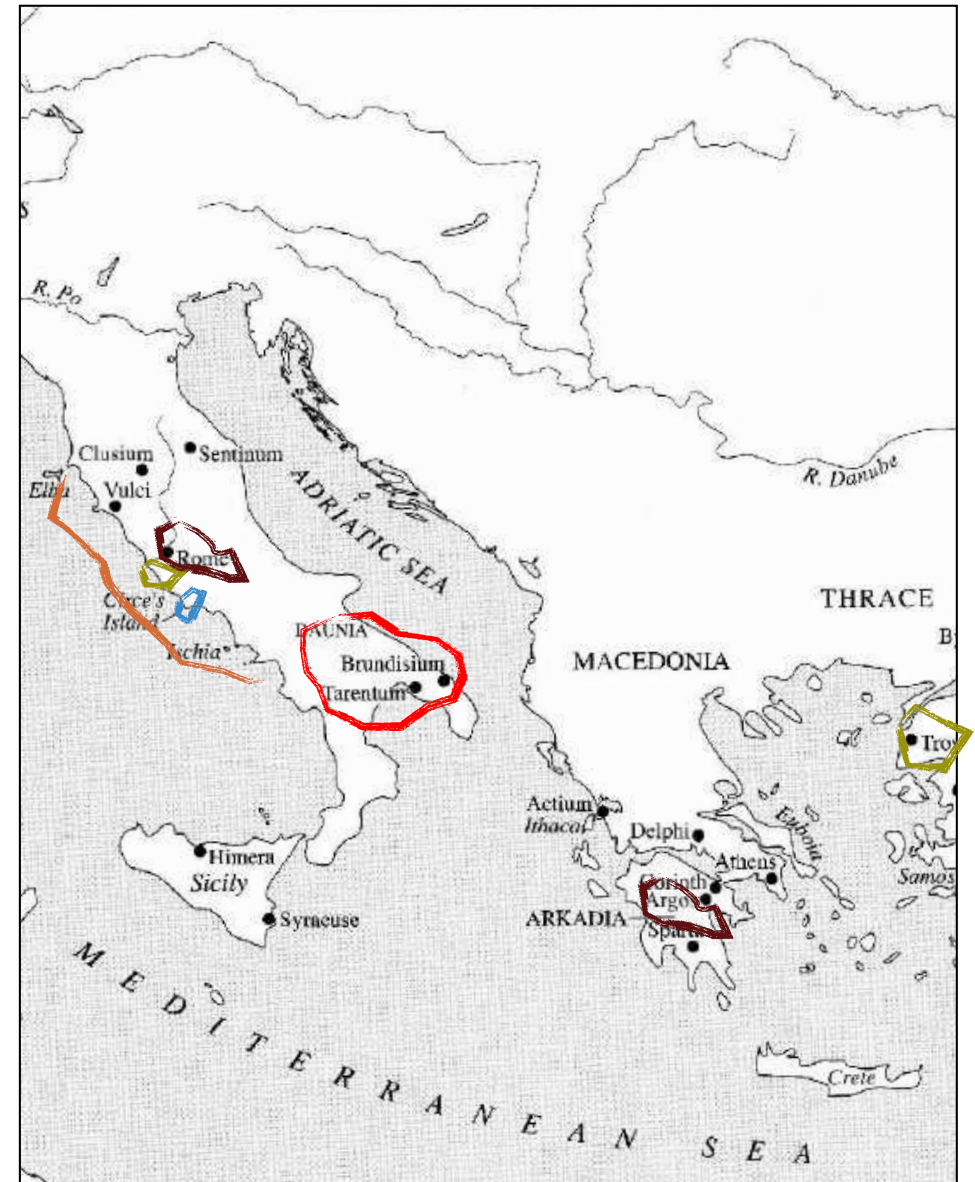
1. ODYSSEUS (ca. 700: Hesiodos)
2. DIOMEDES (ca. 630: Mimnermos)
3. AENEAS (ca. 580: Stesichoros)
4. ARGONAUTEN (inscriptie 6de eeuw cChr.)
5. HERCULES (ca. 580: Stesichoros)

- ✓ de *Geryoneis* over **Hercules'** 10de werk: de runderen van Geryoneus, ontmoeting met **Euander** in Rome
- ✓ **Pallas** & Oinotros: zonen van Lykaon ('Wolfman') > **Pallantion** (hoofdplaats in **Arcadië**)
- ✓ Euander als **balling** uit **Pallantion** naar **Latium**
- ✓ vestigde zich op een heuvel in Rome, Pallantion > Palantion > **Palatium**
- ✓ introduceerde cultus van **Mercurius** (Hermes), Pallas' dochter **Nike** (Victoria) en **Pan** (de oudste arcadische god)

Mythische verhalen in Italië

1. ODYSSEUS (ca. 700: Hesiodos)
2. DIOMEDES (ca. 630: Mimnermos)
3. AENEAS (ca. 580: Stesichoros)
4. ARGONAUTEN (inscriptie 6de eeuw vChr.)
5. HERCULES (ca. 580: Stesichoros)

Griekse mythes in Italië

- + getuigen van intense contacten
- + mediterrane *commonwealth*
- + Rome als *melting pot*
- + Rome heeft deel aan Griekse culturele wereld, maar is ook *outsider* (Sparta, Arcadië en vooral Troje)

De expansie van Rome (3de eeuw vChr - 1ste eeuw vChr)

Overgang van orale cultuur naar schriftcultuur

Groeiende expansie

Fundamentele
veranderingen

Direct contact met oriëntaalse culturen (Phoeniciërs & Grieken)

279 aCn

214 aCn

86 aCn